

ARTICLE 19

Medijske slobode i bezbednost novinara u Srbiji

Sloboda medija brz odgovor izveštaj Misije

26 April 2021

ARTICLE 19

Free Word Centre
60 Farringdon Road
London,
EC1R 3GA
Ujedinjeno kraljevstvo

T: +44 20 7324 2500

F: +44 20 7490 0566

E: info@article19.org

W: www.article19.org

Tw: [@article19org](https://twitter.com/article19org)

Fb: facebook.com/article19org

© ARTICLE 19, 2021

Ovo delo je dato pod licencom Creative Commons Attribution-Non-Commercial-ShareAlike 2.5.

Možete kopirati, distribuirati i prikazati ovo delo i izvode iz publikacije, pod uslovom da:

- 1) navodite kao izvor ARTICLE 19;
- 2) ne koristite ovo delo u komercijalne svrhe;;
- 3) distribuirate sva dela izvedena iz ove publikacije pod identičnom licencom.

Da biste pristupili punom pravnom tekstu ove licence, posetite:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/legalcode>.

ARTICLE 19 bi bio zahvalan da dobije kopiju svih materijala u kojima se koriste podaci iz ovog izveštaja. Principi su razvijeni kao deo Inicijative za građanski prostor koju finansira Švedska agencija za međunarodnu razvojnu saradnju, Sida. Sida ovde ne mora deliti mišljenja izražena okviru izveštaja. ARTICLE 19 snosi isključivu odgovornost za sadržaj dokumenta.

Zahvalnice

part of the

**MEDIA FREEDOM
RAPID RESPONSE**

U partnerstvu sa:

Podržano od:

SADRŽAJ

UVOD	5
KLJUČNI NALAZI	6
IZVEŠTAJ MISIJE: KLJUČNI PROBLEMI	9
Bezbednost novinara: fizički i verbalni napadi, kampanje blaćenja, onlajn uznemiravanje, pretnje pravnim postupcima protiv novinara	9
Polarizacija medijskog okruženja u Srbiji	12
Zloupotreba tužbi: pretnje pravnim postupcima protiv novinara	13
Normativni okvir za zaštitu novinara i pravosudni sistem	14
Pristup novinara zvaničnim informacijama	16

ZAKLJUČAK	19
HITNE PREPORUKE	20
ZAVRŠNE NAPOMENE	22

Uvod

Platforma *Sloboda medija brz odgovor* (MFRR) sprovela je onlajn međunarodnu misiju od 28. januara do 2. februara 2021. godine za procenu stanja slobode medija i bezbednosti novinara u Srbiji. Misiju predvodi organizacija Član 19 (engl. *Article 19*) u saradnji sa Nezavisnim udruženjem novinara Srbije (NUNS), a pridružili su im se i partneri platforme *Sloboda medija brz odgovor*: Međunarodni institut za štampu (IPI), Evropski centar za medije i medijske slobode (ECPMF), Evropska federacija novinara (EFJ), Neograničena sloboda štampe (FPU) i organizacija OBC Transeuropa (OBCT). Misiji se pridružio i Centar za ljudska prava – Američke advokatske komore (ABA) i Medijska organizacija jugoistočne Evrope (SEEMO). U početku je planirano da se misija organizuje uživo, ali je ipak pretvorena u onlajn događaj jer su putovanja ograničena i postoji zabrinutost zbog zdravlja usled pandemije bolesti kovid-19.

Tokom misije, predstavnici platforme *Sloboda medija brz odgovor* susreli su se sa predstavnicima medijskih i novinarskih udruženja članica medijske koalicije u Srbiji, grupom nezavisnih novinara, Stalnom radnom grupom za bezbednost novinara, predstavnicima državnih institucija članovima nove radne grupe za sprovođenje Akcionog plana Medijske strategije, Zaštitnikom građana, odabranim međunarodnim organizacijama i zamenikom ministra kulture i informisanja. Predstavnici platforme *Sloboda medija brz odgovor* zahtevali su sastanak sa premijerkom Anom Brnabić, međutim nisu dobili nikakav odgovor od nje. Veoma smo zahvalni za ovu priliku da iskreno i otvoreno razgovaramo sa zvaničnicima i podelimo našu zabrinutost u vezi sa stanjem slobode štampe i medija u Srbiji, zemlji koja je član Saveta Evrope i koja je kandidat za članstvo u Evropskoj uniji.

U ovom izveštaju dat je pregled nalaza u okviru misije, kao i skup preporuka za ključne zainteresovane strane o tome kako rešavati neka od urgentnih pitanja koja su naglašena u samom tekstu.

Ključni nalazi

- Bezbednost novinara u Srbiji izaziva sve veću zabrinutost. Pandemija bolesti kovid-19 pogoršala je već dovoljno tešku situaciju. U napade na novinare i medijske radnike umešani su i javni zvaničnici i policija. U ključne slučajeve koji izazivaju zabrinutost spada i slučaj policijske brutalnosti prema demonstrantima i novinarima tokom protesta u julu 2020. godine i hapšenje novinarkе Ane Lalić zbog izveštavanja o neadekvatnoj medicinskoj opremi u bolnici u Novom Sadu. Zabrinjava i slučaj zastrašivanja novinarkе Bojane Pavlović, koju su uznemiravali nepoznati učinioci, a policija je nije zaštitila nakon što je fotografisala Danila Vučića (sina predsednika Aleksandra Vučića) u društvu jednog navodnog učinioca krivičnog dela.
- Zabrinutost zbog zaštite novinara potiče iz vremena pre izbijanja pandemije bolesti kovid-19. Paljenje kuće novinara Milana Jovanovića 2018. godine predstavlja ključan slučaj u tom smislu. Slučaj je okončan 2021. godine presudom i kaznom za bivšeg gradonačelnika Grocke Dragoljuba Simonovića i drugo dvoje optuženih.
- Raniji predmeti ubistava novinara u Srbiji ostali su nerešeni. Komisija za istraživanje ubistava novinara, među kojima su ubistva novinara Slavka Ćuruvije, Milana Pantića i Dade Vujasinović, predstavljaju prioritetne predmete za policiju koje treba istražiti i rešiti. Što se tiče predmeta Ćuruvija, ponovno suđenje je počelo u septembru 2020. godine jer su ukinute presude iz 2019. godine kojima su osuđeni bivši oficiri Državne bezbednosti koji su bili umešani u ubistvo novinara. Srpska vlada treba da pojača saradnju sa relevantnim predstavnicima vlasti kako bi se osvetlila ubistva grupe od 15 srpskih i albanskih novinara i dva nemačka reportera na Kosovu u periodu između 1999. i 2001. godine.
- Naročito su zabrinjavajući slučajevi u kojima političari i državni zvaničnici otvoreno prete novinarima, targetirajući ih i definišući ih kao „državne neprijatelje“ ili „izdajnike“. ¹ Ovakvim ponašanjem kao da se opravdavaju i ohrabruju pretnje, koordinisano onlajn uznemiravanje, pa čak i fizičko nasilje. Na primer, tokom skorašnje kampanje blaćenja koju su vodili provladini tabloidi protiv nezavisnog istraživačkog medija KRIK, lažno se tvrdilo da postoji saradnja KRIK-a sa kriminalnom organizacijom. ²
- Onlajn uznemiravanje i kampanje blaćenja su sve više izvor zabrinutosti za bezbednost novinara. Onlajn uznemiravanje stvara duboku nesigurnost i neizvesnost među novinarima, koji se autocenzurišu jer se boje za svoju bezbednost s obzirom na to da ih država ne štiti na adekvatan način. Novinarke se targetiraju kroz specifične oblike onlajn uznemiravanja koje je seksualne prirode ili se pretilo članovima njihovih porodica.
- Teško polarizovana medijska sredina, gde su sa jedne strane provladini tabloidi, a sa druge strane nezavisni mediji, oslikava i podeljeno političko okruženje. S obzirom na to da trenutno vladajuća stranka nema opoziciju u parlamentu, nakon bojkota tokom poslednjih izbora, nezavisni mediji se često posmatraju kao politički protivnici, a nekima čak nije ni dozvoljeno da prisustvuju važnim javnim događajima. ³

- Usled ozbiljnog nedostatka transparentnosti i uređenja u sistemu za dodelu javnih sredstava došlo je do neravnomerne finansijske podrške provladinim medijima, dok su nezavisnim i kritičkim medijima ukinuti prekopotrebni resursi. U pozadini svega imamo i Regulatorno telo za elektronske medije koje je visoko politizovano i ne koristi ovlašćenja koja su mu data zakonom. Osim toga, odluke Saveta za štampu, samoregulatornog tela za štampu, često se ignorišu ili ostanu nesprovedene.
- Preliminarni nalazi istraživanja koje su u 2020. godini sproveli organizacija Član 19, Centar za ljudska prava – Američke advokatske komore (ABA) i Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS) naglašavaju veliku zabrinutost u vezi sa srpskim zakonodavnim okvirom i neuspehom sudstva da se uskladi sa međunarodnim standardima i zakonima u vezi sa slobodom izražavanja. Ove zakone koriste javni zvaničnici, političari i ostale javne ličnosti kako bi pokrenuli tužbe protiv novinara kao osvetu za njihov rad na izveštavanju i komentaranju pitanja od značaja za javnost. Ta dva zakona su Zakon o javnom informisanju i medijima (Medijski zakon) i Zakon o obligacionim odnosima.
- Okvir za zaštitu novinara sačinjen je od brojnih mehanizama koji su uspostavljeni kako bi se reagovalo i odgovorilo na rastuću zabrinutost u vezi sa bezbednošću novinara. Stalna radna grupa za bezbednost novinara, koju čine predstavnici medijskih udruženja, tužilaštvo i policija, osnovana je u decembru 2016. godine kako bi se bavila pojedinačnim slučajevima napada na novinare. Komisija za istraživanje ubistava novinara uspostavljena je 2012. godine kako bi došlo do rešavanja ranijih nerešenih ubistava novinara koja su se desila tokom ratova 90-ih. U maju 2020. godine Zaštitnik građana je potpisao Sporazum o uspostavljanju platforme za evidenciju slučajeva napada na novinare i medijske radnike i zahtevao odgovor od nadležnih institucija. U decembru 2020. godine vlada je ustanovila dve nove radne grupe za sprovođenje Akcionog plana Medijske strategije i bezbednosti i zaštite novinara. Tek treba da se oceni efikasnost ova dva najskorija mehanizma i ona zavisi od jake političke volje da se zaštite novinari. Upravo zbog nedostatka političke volje, od 9 članova, 5 organizacija civilnog društva se povuklo iz najskorije osnovane Radne grupe za bezbednost i zaštitu novinara, u znak reakcije na to što vlada nije osudila kampanju blaćenja protiv KRIK-a.
- Novinari koji rade u malim gradovima i udaljenim područjima su još ugroženiji od njihovih kolega u Beogradu i Novom Sadu, jer oni nisu u stanju da adekvatno procene pritisak koji trpi njihov rad i manje su ohrabreni da slučajeve prijave policiji. Trebalo bi pod hitno rešavati ovaj aspekt nedostatka specifične pažnje države. Država treba da obrati pažnju na položaj lokalnih novinara koji su ugroženi.
- Novinari imaju veoma nizak nivo poverenja u policiju i pravosudni sistem. Uobičajeno je da novinari policiji ne prijavljuju slučajeve napada u kojima su bili meta jer ne postoji poverenje da će biti urađena nezavisna i efikasna istraga u vezi sa napadima. Ne postoji dosledan pristup pravdi za novinare koji su bili meta pretnji ili uznemiravanja: policija i tužilaštvo nekada ne sprovode istragu u vezi sa ovim radnjama ili tvrde da navodno nemaju dovoljno resursa za istraživanje nasilnih napada ili onlajn pretnji novinarima. Takođe, pravosuđe često odbacuje slučajeve nasilja ili zastrašivanja novinara, navodno jer ne postoje dokazi ili nije utvrđena namera činjenja štete.

- Pristup informisanju u Srbiji je otežan zbog tendencije da se informacije od javnog značaja centralizuju u rukama države. To je bilo veoma očigledno na početku pandemije, kada je vlada donela uredbu (koja je kasnije ukinuta) čiji cilj je bio centralizovanje informacija u vezi sa bolešću kovid-19 kroz kabinet premijerke, a prijavljeni su i slučajevi da nezavisnim novinarima nije bio dozvoljen pristup zvaničnim konferencijama za štampu. Ostaje zabrinutost zbog postupanja po zahtevima za pristup informacijama od strane javnih institucija: nakon što državni organi ne odobre zahteve za informacije, odluke Poverenika za informacije se retko sprovode, kako se konstatuje u okviru platforme *Sloboda medija brz odgovor*, a kazne protiv nekih organa obično su nedovoljne i ne predstavljaju sredstvo odvraćanja. Osim toga, funkcionisanje mehanizma za izvršenje odluka Poverenika i dalje ostaje nejasno. Nezavisni novinari se dosta oslanjaju na uzbunjivače koje državni organi često nazivaju „izdajnicima“.
- Iako je u okviru misije zabeležen relativno mali broj pozitivnih inicijativa države koje su pokrenute usled međunarodnog pritiska, kao što je usvajanje Medijske strategije i Akcionog plana, one su svakako nadjačane zbog brojnih zabrinutosti u oblasti medijskih sloboda i bezbednosti novinara kojima vlada mora pod hitno da se pozabavi i da ih reši. Da bi Srbija pratila svoj put ka potpunoj demokratiji i pristupanju EU, neophodno je garantovati i hitno rešavati zahteve za postojanjem jake političke volje da se otklone prepreke za bezbednost novinara i medijskih sloboda, a najvažnije od svega je da se sprovedu obaveze vlade.

Izveštaj misije: ključni problemi

Bezbednost novinara: fizički i verbalni napadi, kampanje blaćenja, onlajn uznemiravanje, pretnje pravnim postupcima protiv novinara

Bezbednost novinara sve više postaje izvor velike zabrinutosti u Srbiji. Samo tokom 2020. godine konzorcijum *Sloboda medija brz odgovor* registrovao je 37 slučajeva pretnji, uznemiravanja ili fizičkog nasilja protiv novinara u Srbiji.⁴ Nacionalne medijske organizacije i novinari su takođe i dokumentovali ovu zabrinjavajuću situaciju: na osnovu NUNS-ove statistike, u 2020. godini ukupno 72 novinara se našlo na meti različitih napada na njihovu bezbednost, uključujući i pretnje, nasilje i onlajn uznemiravanje.⁵ Ove brojeve je važno analizirati u svetlu ozbiljno polarizovanog medijskog okruženja u Srbiji, u kojem nezavisni mediji predstavljaju neznatnu manjinu u odnosu na sve ostale medije. Uzimajući u obzir ovakav kontekst, posledice tih incidenata, koji se obično dešavaju novinarima koji izveštavaju o osetljivim pitanjima od javnog značaja, još više se utiče na okruženje i prikazuje se i sama složenost ovog problema.

U 2020. godini napadi na bezbednost novinara su se dešavali u kontekstu pandemije bolesti kovid-19: **Ana Lalić** je bila prva novinarka u Evropi koja je uhapšena i privedena u policiju zbog širenja „panike“ među stanovništvom nakon što je izveštavala i dovela u pitanje to da lokalna bolnica u Novom Sadu nije adekvatno opremljena da reaguje na talas širenja virusa. Policija je izvršila pretres njenog stana i konfiskovala nešto od opreme.⁶ Lalićeva je 1. aprila 2021. godine smeštena u pritvor pod sumnjom da je objavljivanjem članka navodno izazvala paniku i nemir u javnosti i puštena je odmah 2. aprila ujutru, nakon što ju je ispitala policija. Zabrinutost je izazvao i slučaj novinarkе KRIK-a **Bojane Pavlović**, koju policija u junu 2020. godine nije zaštitila nakon što je fotografisala Danila Vučića, sina predsednika Aleksandra Vučića, u društvu čoveka za koga se sumnja da je član kriminalne grupe. Pripadnici policije su najpre tražili od nje da izbriše fotografije, da bi kasnije otišli i ostavili je nezaštićenu kada joj je prišla grupa muškaraca i počela da je zastrašuje. U julu 2020. godine u Beogradu su buknuili protesti protiv mera vlade kojima je trebalo sprečiti širenje bolesti kovid-19, a ulice prestonice su postale mesto nasilne represije policije nad demonstrantima. Novinari koji su pratili događaje bili su meta brutalnih napada od strane policajaca i grupa protestanata: platforma *Sloboda medija brz odgovor* zabeležila je da je tokom **julskih demonstracija 2020. godine** ukupno 28 novinara i medijskih radnika bilo meta predstavnika izvršnih organa ili demonstranata (9 novinara je bilo meta policije, dok se 19 novinara našlo na meti protestanata).⁷ Medijska udruženja i građansko društvo su kritikovali usporene istrage u predmetima i nedostatak jasnoće o napretku u rešavanju predmeta. U toku misije, Ministarstvo unutrašnjih poslova je uverilo predstavnike platforme *Sloboda medija brz odgovor* da su slučajevi o kojima je reč trenutno u procesu istrage u okviru nezavisnih kontrolnih mehanizama čiji je zadatak da preispitaju slučajeve u kojima je policija možda prekoračila granice svojih ovlašćenja. Osim toga, za te slučajeve će se svakako sprovesti istraga u okviru pravosudnog sistema u Srbiji.

Urušavanje bezbednosti novinara počelo je mnogo pre izbijanja same pandemije: u decembru 2018. godine novinar portala Žig info **Milan Jovanović** bio je žrtva podmetnutog požara koji je zahvatio njegovu kuću nakon što je istraživao slučajeve korupcije lokalnih javnih zvaničnika. Policija je 2019. godine započela istragu kako bi identifikovala učinioce, a suđenje je završeno 23. februara 2021. godine kada su tri učinioca napada osuđena na zatvorsku kaznu, uključujući i bivšeg gradonačelnika Grocke. Na završnom ročištu sudija na ovom predmetu je ukorio tim odbrane zbog stava kojim su često opstruirali rad suda zahtevajući brojna odlaganja ročišta sa ciljem izbegavanja krivične odgovornosti.

U FOKUSU: policijska brutalnost prema novinarima tokom protesta u julu 2020. godine

U julu 2020. godine na ulicama Beograda došlo je do demonstriranja policijske brutalnosti prema novinarima koji su izveštavali o protestima protiv mera vlade u cilju sprečavanja širenja bolesti kovid-19. Platforma Sloboda medija brz odgovor,⁸ NUNS i ostale međunarodne i nacionalne organizacije snažno su osudili represiju i pozvali da se izvrši detaljna istraga u vezi sa nasiljem koje su učinili policajci nad novinarima i protestantima. Primećeno je da su tokom misije platforme Sloboda medija brz odgovor predstavnici Ministarstva unutrašnjih poslova odbijali da prihvate termin „brutalnost“ prilikom opisivanja radnji koje je policija sproveda tokom ovih dešavanja. Pomoćnik direktora policije je ipak potvrdio da je započeta istraga kako bi se utvrdila odgovornost policajaca koji su možda prekoračili svoja ovlašćenja, ali nisu pružene dodatne informacije o napretku i vremenskim rokovima za završetak ovih istraga. Osim toga, policija je odbacila tvrdnje da su oni prekoračili svoja ovlašćenja tokom protesta i smatrali su da u tako specifičnim okolnostima kada dolazi do nasilja ne postoji namerno povređivanje demonstranata ili novinara. Policija je takođe kritikovala novinare zašto nisu nosili prsluke sa natpisom PRESS kako bi ih lakše identifikovali tokom demonstracija, međutim medijski radnici nemaju obavezu da nose odeću po kojoj se prepoznaju i zaštita od policijskog nasilja tokom protesta ne zavisi od identifikacije. Prepoznatljiva obeležja izveštača jesu jedna od mera na osnovu koje je predstavnicima izvršnih organa lakše da prepoznaju novinare i medijske radnike i postupaju u skladu sa tim, ali odsustvo tih obeležja ne bi smelo da predstavlja izgovor za napad. Pored toga, u atmosferi opšteg nepoverenja, medijskim radnicima nije svejedno kada treba da nose prsluke za novinare jer se plaše da će ih policija samo još više demonizovati i targetirati.

Miloš Miškov, fotoreporter koji je povređen tokom protesta u julu 2020. godine u Beogradu. Foto: Beta novinarska agencija

Platforma *Sloboda medija brz odgovor* je takođe veoma zabrinuta zbog velikog broja ranijih nerešenih ubistava novinara, postupaka koji još uvek traju ili nisu ni pokrenuti. Više od 35 novinara je ubijeno ili nestalo na teritoriji Srbije od 1999. godine.⁹ Komisija za istraživanje ubistava novinara osnovana je 2012. godine da bi se povezali novinari i državni organi i ostvarili bolji rezultati u istragama ubistava novinara Slavka Ćuruvije (1999), Milana Pantića (2001), okolnosti u vezi sa smrću Dade Vujasinović (1994), kao i ubistva 16 zaposlenih u Radio-televiziji Srbije koji su poginuli tokom NATO bombardovanja 1999. godine. Obim delovanja komisije je 2018. godine proširen na ubistva novinara u konfliktima u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji u periodu od 1991. do 1995. godine, kao i kidnapovanja i ubistva novinara na Kosovu i Metohiji u periodu od 1. januara 1998. do 31. decembra 2000. godine. Kao deo ovog proširenja, nadležni službenici iz Kancelarije tužilaštva za ratne zločine i Službe za otkrivanje ratnih zločina u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije postavljeni su da se pridruže komisiji. Mnogi od predstavnika zainteresovanih strana sa kojima smo razgovarali tokom misije imaju utisak da se pravda u ovim slučajevima namerno odlaže zbog nedostatka političke volje vlasti da okonča nekažnjivost za ove zločine.

Zabrinjavajuća su nedavna dešavanja u sudskom postupku za ubistvo novinara **Slavka Ćuruvije**: nakon što su četiri pripadnika srpske državne bezbednosti osuđena za ubistvo novinara, beogradski Apelacioni sud je 7. septembra 2020. godine saopštio da je prihvatio zahtev tužilaštva i odbrane i ukinuo prvostepenu presudu iz 2019. godine, na osnovu toga što je u tom slučaju prvostepeni sud optužio neidentifikovana lica. Ponovno suđenje je počelo u sred brojnih odlaganja ročišta. U međuvremenu, zabrinjavajuće je to što su dvojica optuženih u kućnom pritvoru, a ne zna se gde se nalazi treći optuženi.

Preostali predmeti za ubistva novinara iz 90-ih još uvek traju: to su slučajevi ubistva **Milana Pantića** i **Dade Vujasinović**, za koje postupak traje duže od 20 godina, uz sporu istragu i loše prikupljanje dokaza. Nikada nisu ni otvorene istrage u vezi sa grupom od **17 srpskih i albanskih novinara** koji su ubijeni na Kosovu između 1999. i 2001. godine, ili su se posmatrale kao generička ubistva ili kidnapovanja, bez fokusa na specijalnu zaštitu koja treba da postoji kada se radi o novinarima. U ovim slučajevima pravda mora biti obezbeđena uz aktivnu saradnju sa međunarodnim organizacijama.

Osim toga, naročito su zabrinjavajući slučajevi u kojima političari ili javni zvaničnici otvoreno prete novinarima, targetiraju ih i nazivaju „državnim neprijateljima“ i „izdajnicima“.¹⁰ Možda ovaj fenomen može biti i posledica odsustva opozicije u parlamentu, ali je veoma zabrinjavajuća percepcija istraživačkih novinara kao političkih protivnika i neprijatelja. Preovlađuje kultura u kojoj se nezavisni mediji predstavljaju kao zloslutna sila, uz odbijanje da se prihvati uloga novinara kao javnih čuvara, ali sve to potiče iz 90-ih i nastavlja se jer se tranzicija ka demokratiji u Srbiji još uvek bori sa ovim elementom svoje nedavne prošlosti.

Verbalne pretnje koje političari upućuju novinarima obično prate kampanje blaćenja na internetu i van mreže, u kojima se napadaju i privatni i javni životi novinara. **Onlajn uznemiravanje** doprinosi osećaju duboke nesigurnosti među novinarima, koji mogu da se autocenzurišu iz straha za sopstvenu bezbednost jer ne postoji adekvatna zaštita države. Novinarke se targetiraju kroz specifične oblike onlajn uznemiravanja koje je seksualne prirode ili se preti članovima njihovih porodica. U nedavnom izveštaju NUNS-a¹¹ naglašeno je da je ekspanzija porastao broj slučajeva onlajn uznemiravanja novinara u Srbiji u poslednjih nekoliko godina, ali da su žene najčešće meta ovakvih pretnji. Konstatovano je i da većina onlajn pretnji nastaje u vreme izbora. Platforma *Sloboda medija brz odgovor* i nacionalna medijska udruženja smatraju da je reakcija policije u ovim slučajevima bila neadekvatna, jer tvrde da oni uglavnom nemaju kapacitet da otkriju

ko su osumnjičeni iza anonimnih pretnji. Međutim, ovo je zabrinjavajuće kada se upoređi sa slučajevima onlajn pretnji javnim zvaničnicima, gde se učinioci brzo identifikuju i procesuiraju.¹²

Tokom misije došlo se i do saznanja da se **lokalni novinari** koji rade izvan Beograda i Novog Sada suočavaju sa ozbiljnijim rizicima po svoju bezbednost uz dodatni pritisak koji dolazi od njihovih političkih struktura ako predstavljaju manjine i ne govore srpski jezik. Novinari u ovim kategorijama su još ranjiviji jer su oni manje svesni zaštite koja treba da im bude garantovana kako bi bili bezbedni i manje su skloni tome da izveste policiju o bezbednosnim opasnostima koje im se dešavaju.

Polarizacija medijskog okruženja u Srbiji

Srpsko medijsko okruženje je radikalno podeljeno između nezavisnih i provladinih medija, a u njemu se ogleda i rascep u društvenom i političkom okruženju u zemlji, sa sve manjim brojem nezavisnih novinara koji izveštavaju o pitanjima od javnog interesa. Medijska sloboda se još više urušava zbog opšteg stava srpskih vladajućih političara, naročito na lokalnom nivou, koji komuniciraju samo sa medijima i novinarima koji podržavaju njihov politički program, a izbegavaju kritiku nezavisnih novinara kako bi održali svoj kredibilitet u očima javnosti. Nezavisni mediji često ne mogu da prisustvuju intervjuima takvih političara i zbog toga nisu u mogućnosti da iz svoje perspektive predstave celu priču. Bolest kovid-19 je samo pojačala ovu podelu: u ranim stadijumima izbijanja pandemije, političari i naučni stručnjaci koji su povezani sa vladajućom strankom najčešće su govorili za provladine medije, diskriminišući na taj način čitav skup medija koji rade u ovoj zemlji. Slično tome, bilo je incidenata kada informacije na lokalnom nivou nisu na jednak način distribuirane među predstavnicima medija. Ove slučajeve su naročito pokrenuli novinari u Kragujevcu, Kruševcu i Brusu u vezi sa informacijama o širenju bolesti kovid-19 u tim područjima.¹³ Česti su javni verbalni napadi i demonizovanje nezavisnih medija (koji se optužuju da plasiraju „lažne vesti“, smišljaju propagandu, da nisu „normalni“) i sve to od strane političkih lidera i na nacionalnom i lokalnom nivou. Kontekst za sva ova dešavanja je skoro potpuno odsustvo bilo kakve političke opozicije u odnosu na vladajuću stranku u parlamentu, posle bojkota opozicionih stranaka na poslednjim izborima.¹⁴

Napadi na nezavisne medije i novinare se sprovode i sistemom kampanja blaćenja putem provladinih tabloida ili onlajn naloga sa nepoznatih izvora.¹⁵ Ovi napadi su izrežirani tako da diskredituju ili uznemire novinare koji izveštavaju o kontroverznim temama, kao što su skandali u vezi sa korupcijom ili saradnja sa kriminalnim organizacijama. Iako je Savet za štampu često dokumentovao kršenja novinarskog etičkog kodeksa od strane provladinih tabloida, u većini slučajeva učinioci nisu kažnjeni. Javnost se tako anestetizira stalnom agresivnom retorikom protiv nezavisnih novinara koju sprovode provladini mediji, a većina građana prosto nije obučena da kritički analizira pružene informacije i posmatra ih iz više različitih perspektiva. Osim toga, najviši zvaničnici i važne političke ličnosti,¹⁶ uključujući i predsednika Vučića,¹⁷ nisu tako ažurni kada treba da osude napade protiv medija u javnosti,¹⁸ čime se samo pojačava neprijateljstvo prema novinarima.

Medijsku slobodu u Srbiji ugrožava i nejednaka raspodela javnih sredstava jer se favorizuju provladini mediji, pored ukidanja pravila za javno oglašavanje na štetu nezavisnih medija.¹⁹ Platforma *Sloboda medija brz odgovor* je sa zabrinutošću izvestila o tome da postoje slučajevi u kojima se država meša u tržište medija jer dodeljuje javna sredstva medijima koji krše etičke principe novinarstva. Zabrinjavajuće je i mešanje države u medijsko vlasništvo: nezavisni medij N1 je nedavno objavio dokument o komercijalnom ugovoru između Telekom, kompanije u javnom vlasništvu, i kompanije Telenor Srbija, kada je otkriveno da je namera njihovog komercijalnog spajanja navodno da se „uništi“ srpska kablovska televizija *SBB United Group*, koja je vlasnik dva televizijska kablovska kanala N1 i NOVA S. Nakon objavljivanja ovog dokumenta, Telenor je

podneo tužbu protiv N1 i kao naknadu štete zahteva 113.235.628,00 dinara (1.140.394 dolara), što je skoro milion evra.²⁰

Iako se u poslednjih 10 godina povećala transparentnost u dodeli sredstava na nacionalnom nivou i kroz rad Ministarstva kulture i informisanja i inicijativa građanskog društva,²¹ ona je i dalje na lokalnu veoma niskom nivou jer komisije za dodelu javnih sredstava često nisu nezavisne u odnosu na političko vođstvo i dodeljuju sredstva medijima da vode kampanje blaćenja i šire govor mržnje. Po ovakvom scenariju, kada su novinarski ugovori neizvesni, manji nezavisni mediji često imaju malo finansijskih resursa i nemaju izbora sem da se drže angažmana za državne organe kako bi preživeli. Kao posledica svega toga, cenzura i autocenzura su postale uobičajena praksa među nezavisnim novinarima. Medijska strategija iz 2020. godine ima za cilj da ova pitanja reši, mada tek treba da se vidi kakav napredak će omogućiti sprovođenje ovih pravnih sredstava²².

Tokom misije, platforma *Sloboda medija brz odgovor* konstatovala je veoma nizak nivo poverenja novinara u političku volju srpske vlade za rešavanje ovih problema. Regulatorno telo za elektronske medije (REM) je veoma neefikasno i visoko politizovano: u okviru misije je utvrđeno da su najnovije promene u sastavu REM-a samo dovele do površnih rezultata čiji cilj je da se popravi imidž ovog tela u očima međunarodnih partnera, a u stvari odluke su često zanemarene i retko se sprovode. Osim toga, međunarodni izveštaji naglašavaju da REM mora da ima važnu ulogu u obezbeđivanju etničke raznolikosti koja treba da se vidi u medijima, ali prema ovom istraživanju izgleda da to nije na listi prioriteta.²³ Odluke Saveta za štampu se često u potpunosti ignorišu ili se ne sprovode. U svetlu ovih nalaza, pozivaju se međunarodne organizacije da podstaknu vladu da u potpunosti osigura bezbednost i zaštitu slobode medija i novinara u Srbiji.

Zloupotreba tužbi: pretnje pravnim postupcima protiv novinara

Preliminarni rezultati predstojećeg istraživačkog izveštaja koji su u 2020. godini sproveli Član 19, Američka advokatska komora i NUNS naglašavaju brojne zabrinutosti o korišćenju srpskog zakonodavnog okvira za pokretanje sudskih postupaka protiv novinara zbog osвете za njihov rad na pitanjima od javnog interesa. Inicijalni nalazi pokazuju da sudovi nedosledno primenjuju međunarodne standarde u zaštiti slobode izražavanja, uključujući i garancije koje pruža Evropska konvencija za ljudska prava.

Od 32 slučajeva, koliko je analizirano za potrebe izveštaja, u većini su tužioci javni zvaničnici i političari koji pokreću tužbe protiv medija i novinara i navode da im je učinjena šteta u vidu duševnog bola. Ove tužbe se pokreću bez obzira na činjenicu da političari i javne ličnosti treba da podnesu veći stepen intruzije i kritiku na svoj račun, između ostalog i zbog svog položaja.

Tužbe protiv novinara koji rade u neregistrovanim medijima pokrenute su na osnovu Zakona o obligacionim odnosima. U ovim slučajevima, kada tuženi mora da podnese teret dokazivanja, tužilac može da traži naknadu štete zbog dosta široke kategorije mišljenja i provokativnih izraza koji ne ispunjavaju ni nivoe nužnosti ni težine koji su neophodni za ograničenja na osnovu zaštite reputacije. Mogu se izreći kazne na osnovu mišljenja koje tužioci smatraju uvredljivim, ali im je u stvari cilj da se učutka kritika ili opozicija. Ovaj problem potiče od načina na koji srpski sudovi tumače štetu po ugled, jer to prevazilazi dozvoljena ograničenja u vezi sa pravom na slobodu izražavanja.

Sudovi ne uspevaju da pruže jasnoću na testu i kriterijumu određivanja iznosa za naknadu štete. Njihova procena se izgleda zasniva na onome što tužilac tvrdi da je duševni bol, a ne na osnovu određivanja specifične znatne štete po reputaciju na osnovu netačnog opisa činjenica. Ishodi ovih slučajeva zavise od svega što je prethodno navedeno. Ipak, novinarima i medijima je bilo

naređeno da plate određene svote novca političarima ili javnim zvaničnicima na osnovu sudske procene a da nisu uzete u razmatranje ranije pomenute odbrane koje su u skladu sa međunarodnim i regionalnim standardima slobode izražavanja, kao i da nije prepoznata važnost uloge i funkcije novinarske slobode izražavanja.

Zakon o javnom informisanju i medijima (Medijski zakon) i Zakon o obligacionim odnosima nisu u potpunosti u skladu sa međunarodnim standardima slobode izražavanja. Preliminarni nalazi pokazuju da srpski sudovi ove zakone primenjuju restriktivno i neusklađeno u tužbama protiv novinara i medija na osnovu zahteva za zaštitu reputacije, časti i dostojanstva. Dok Medijski zakon pruža neke zaštitne mehanizme protiv zloupotrebe, recimo da je teret dokazivanja na tužiocu i u odbranu javnog interesa, a nedosledno i ograničeno tumačenje sudova ima tri aspekta:

1. zakonom nisu propisani obavezni uslovi za registrovanje medija ili novinara, te iako je to u skladu sa međunarodnim pravom ljudskih prava, na osnovu tumačenja po ovom pitanju zahteva se registracija. Stavovi sudova po ovom pitanju su kontradiktorni. Apelacioni sud smatra da medij mora biti registrovan kako bi mogao da uživa zaštitu na osnovu Medijskog zakona, dok sudovi smatraju drugačije. Stoga neregistrovani mediji mogu da budu tuženi na osnovu Zakona o obligacionim odnosima gde je teret dokazivanja na tuženom;
2. zaštitna mera tereta dokazivanja na tužiocu je neefikasna u slučajevima kada su sudovi odredili da tužilac ne može da dokaže negativnu tvrdnju, čime je teret dokazivanja na tuženom koji mora da dokaže netačnost tvrdnje;
3. razlozi koji se odnose na slobodu izražavanja, odbranu javnog interesa i standarde veće tolerancije na kritiku koju treba da imaju javni zvaničnici i političari se nedosledno primenjuju. Sudovi stavljaju prioritet na „duševnu bol“ kao štetu koja je učinjena zbog neke izjave ili objave – a često ni ne postoji specifična šteta za reputaciju koju je mogla prouzrokovati netačna izjava ili činjenica – umesto da primenjuju standard znatne štete i da na ispravan način prave balans između prava na novinarsku slobodu izražavanja i prava na zaštitu reputacije.

Normativni okvir za zaštitu novinara i pravosudni sistem

Na formalnom nivou, bezbednost novinara je navedena kao prioritet za srpsku vladu, koja je ustanovila brojne mehanizme u tu svrhu i nedavno usvojila i Medijsku strategiju i Akcioni plan koji se na nju odnosi, sa ciljem da se „stvore uslovi za bezbedan rad novinara i medijskih radnika“.²⁴ U tom kontekstu, konstatovano je da je učešće medijskih udruženja u procesu pisanja Medijske strategije bilo ključno za sprovođenje ovih politika. U okviru misije platforme *Sloboda medija brz odgovor* naglašen je i visok nivo uticaja koji EU ima za dalji nastavak ovog procesa i uloge koju ima u davanju podrške vladi da uspešno ispuni ove obaveze ne samo na formalnom nivou već i u praksi.

U decembru 2016. godine ustanovljena je Stalna grupa za bezbednost novinara koju čine javni tužioci, policija i novinarska udruženja (OEBS ima status posmatrača), čiji je cilj da se ubrzaju istrage i krivična gonjenja u slučajevima napada na novinare i poveća nivo saradnje između javnih institucija i medijskih udruženja u prepoznavanju slučajeva protiv novinara i rešavanja tih slučajeva. Primer dobrog napretka koji je postigla ova radna grupa jeste povećan broj dostupnih kontakt tački za rešavanje specifičnih slučajeva napada na novinare, kao i uvođenje dodatnih krivičnih odredbi za koje je odgovorna Radna grupa (od početka rada grupe do decembra 2020. godine ovaj broj se povećao sa 3 na 25). Pored ovog mehanizma, srpska vlada je 2012. godine ustanovila Komisiju za istraživanje ubistava novinara kako bi se pojačale istrage u ranijim predmetima ubistava

novinara koji još uvek nisu rešeni. Osim toga, nedavno, tj. u maju 2020. godine, Zaštitnik građana je potpisao Sporazum o uspostavljanju Platforme za evidenciju slučajeva uznemiravanja, nasilja i napada i pritisaka na novinare i ostale medijske aktere²⁵, čime se zahtevao i odgovor od nadležnih institucija. Cilj ove platforme je da se uspostavi evidencija, prate trendovi, identifikuju institucije koje su nadležne za rešavanje ovih slučajeva i daju predlozi zakonskih izmena kojima će se rešavati identifikovani nedostaci. Međutim, dosta se kritikuje rad Zaštitnika građana u vezi sa tačnošću izveštavanja i kašnjenja u preuzimanju slučajeva napada protiv novinara, a platforma *Sloboda medija brz odgovor* konstatovala je da je rad Zaštitnika građana osporen pred Globalnom alijansom nacionalnih institucija za ljudska prava.²⁶

Na kraju, u decembru 2020. godine srpska vlada je uspostavila dve nove radne grupe: 1) Radnu grupu za praćenje sprovođenja Medijske strategije, čiji cilj je da Strategija postane operativni dokument, uz razmatranje nacionalnog zakonodavstva i povećanje saradnje između javnih institucija i medijskih udruženja u sprovođenju Strategije, i 2) Radnu grupu za bezbednost i zaštitu novinara, sa ciljem razmatranja i izmene zakona u vezi sa bezbednošću novinara. Obe radne grupe čine predstavnici vlade, novinarskih udruženja i Evropska unija kao posmatrač, a predsedava im premijerka Ana Brnabić. U martu 2021. godine Radna grupa za bezbednost i zaštitu novinara uspostavila je SOS telefonsku liniju, dostupnu 24 sata, za novinare čija bezbednost je ugrožena, a novinari u Srbiji mogu ovim putem dobiti i pravni savet i informacije o tome kako da svoje slučajeve prijave nadležnima.²⁷ Tokom misije, neki sagovornici su opisali ove inicijative kao korisne da civilno društvo uspostavi direktnu vezu sa kreatorima politika i predstavi svoje predloge u vezi sa zakonskom reformom kako bi se pojačala zaštita rada novinara. Drugi su pak skeptični da će dodatne radne grupe zaista biti efikasne ako ne postoji podrška političke volje da se promeni postojeća situacija na terenu. Veoma je zabrinjavajuće da se od 9 članova nove Radne grupe za bezbednost i zaštitu novinara, 5 organizacija civilnog društva već povuklo u smislu njihovog učešća u Radnoj grupi samo tri meseca nakon što je osnovana, a sve to prati i nedostatak reakcije vlade na najskorije optužbe protiv nezavisnog istraživačkog medija KRIK, optuženog za saradnju sa kriminalnim organizacijama.²⁸ To što su se ovi članovi povukli dovodi u pitanje održivost ovog mehanizma, kao i stvarnu posvećenost vlade da ispita sve slučajeve pretnji protiv novinara u zemlji.

Osim toga, tokom misije je primećeno da je kabinet premijerke nedavno pokrenuo inicijative na državnom nivou da se poboljša bezbednost novinara tek posle pritiska iz EU da je neophodno da se dramatično poboljša situacija u okviru medijskih sloboda i bezbednosti novinara u zemlji. Neki medijski akteri su isto tako kritikovali Medijsku strategiju kao površni pokušaj da se udovolji međunarodnim partnerima, naročito EU, kao deo procesa integracije u EU. Ovi naponi su usledili nakon izveštaja EU o napretku Srbije, u kojem je zabeleženo da „nema napretka“ u okviru kategorije slobode izražavanja.²⁹ Posle razgovora sa najvišim zvaničnicima iz vlade tokom same misije, primećeno je da proces EU integracija najviše zavisi od toga da li će biti značajnog poboljšanja u okviru poglavlja 23 o ljudskim pravima. Platforma *Sloboda medija brz odgovor* (MFRR) preporučuje dvema skoro osnovanim radnim grupama da reaguju na sve pretnje protiv novinara i da stalno objavljuju izveštaje o tome kako napreduje njihov rad. Platforma *Sloboda medija brz odgovor* će isto tako nastaviti da prati delotvornost ovih mehanizama.

Bez obzira na postojanje nezavisnih mehanizama za poboljšanje saradnje između vlade i građanskog društva u oblasti bezbednosti novinara, platforma *Sloboda medija brz odgovor* je tokom misije konstatovala da postoje neke ključne problematične oblasti u kojima su prepreke za njihov efikasan rad i rešavanje. Pre svega, predstavnici državnih organa i medijska udruženja beleže broj napada ili pretnji protiv novinara na različite načine. Tokom misije je bilo jasno da ovakva vrsta neslaganja jeste posledica korišćenja različitih kriterijuma prilikom prikupljanja statistike napada na novinare: dok se državni organi fokusiraju isključivo na radnje koje predstavljaju prekršaj po zakonu, medijska udruženja registruju svaku vrstu pretnje, kao što su

onlajn pretnje, kampanje blaćenja i ostale pretnje medijskim slobodama koje po Krivičnom zakoniku ne predstavljaju krivična dela. Kako bi se ovaj problem rešio, platforma *Sloboda medija brz odgovor* poziva na to da se ustanovi odeljenje za prevenciju u okviru formalnih mehanizama za bezbednost novinara i ohrabruje novoustanovljene radne grupe za bezbednost novinara da rešavaju ova pitanja kao prioriteta. Osim toga, zvanična statistika podrazumeva samo slučajeve koji su prijavljeni policiji ili one za koje su podnete tužbe pred sudom, dok medijska udruženja u to ubrajaju i slučajeve koji nisu bili zvanično prijavljeni, često iz straha ili nepoverenja novinara u rad policije ili pravosudnih organa. Dosledna evidencija slučajeva isto tako zavisi od usvojene definicije za „novinara“, jer javni zvaničnici kao novinare definišu samo medije koji su registrovani, dok medijska udruženja podrazumevaju čitav niz medijskih aktera mimo zvanične registracije. Medijska udruženja su naglasila da će nastaviti da prate incidente protiv novinara u skladu sa sveukupnim sistemima i kriterijumima koju su usvojili i razvijeni. Na kraju, platforma *Sloboda medija brz odgovor* je isto tako konstatovala da podaci u okviru zvanične statistike koju je dostavilo tužilaštvo nisu podeljeni na osnovu rodnih karakteristika osoba koje su ugrožene, čime se otežava mogućnost da se prepoznaju uporne pretnje i da se adekvatnim merama reaguje na specifične vrste rodno zasnovanih pretnji, najpre onlajn pretnji ženama. U tom pogledu, platforma *Sloboda medija brz odgovor* će nastaviti da pomno prati svaki napredak u efikasnijem praćenju slučajeva protiv novinara i procenjivaće kriterijume koji se koriste za evidenciju ovih slučajeva.

Platforma *Sloboda medija brz odgovor* takođe konstatuje da ne postoji dosledan pristup pravdi za novinare koji se suočavaju sa pretnjama ili uznemiravanjima. Slaba saradnja i stalna uzdržanost policije u saopštavanju informacija o napretku u slučajevima protiv novinara vodi ka nepoverenju novinara u odnosu na policiju, jer novinari često ni ne prijavljuju slučajeve nadležnim organima. Obično ni ne postoji istraga za onlajn pretnje protiv novinara i medijskih radnika, pa medijska zajednica polaže malo nade u to da će u ovoj oblasti doći do bilo kakvog napretka. Predstavnici izvršnih organa ne uspevaju da dovoljno ozbiljno shvate neke od napada na novinare kako bi počeli da sprovode istrage. Čak i u ozbiljnim slučajevima uznemiravanja poput pretnji po život, tužilaštvo ne započinje istrage po službenoj dužnosti ili odbacuje pokrenute tužbe zbog nedostatka dovoljno pouzdanih dokaza. Nalazi u okviru misije svedoče i o tome da na pravosudnom nivou postoji jaz u primeni međunarodnih standarda i zakona o slobodi izražavanja kojima se novinarima garantuje viši nivo zaštite u odnosu na njihovu funkciju „javnih čuvara“,³⁰ verovatno i zbog nedostatka kapaciteta i specifičnog znanja ili ranijih stavova i praksi kada je reč o nezavisnim medijima. Na primer, postoje slučajevi koji mogu da se procesuiraju i na osnovu građanskog i krivičnog prava, ali sudije često smatraju da ne može da se utvrdi činjenično stanje za započinjanje istraga ili tumače da ne postoji dovoljno dokaza o nameri. Sve ovo prati i visok nivo nekažnjivosti u slučajevima nasilja protiv novinara, gde vladajuća stranka samo podstiče učinioce da nastave da koriste zapaljivu retoriku protiv nezavisnih medija koji rade u javnom interesu, čime se u stvari samo trasira put za sve ostale aktere na javnoj sceni da nastave sa napadima, ponižavanjem ili uznemiravanjem medija. Zaista, na osnovu nedavne statistike, u samo 10% slučajeva nasilja protiv novinara došlo je do konačne presude, a uglavnom su to uslovne osude ili veoma blage kazne, kao što je kućni pritvor.³¹ Na kraju, neki od novinara i udruženja imaju sličan utisak a to je da se pravda u ovim slučajevima namerno odlaže jer postoji nedostatak političke volje, što je naročito očigledno ako se ima u vidu činjenica da su ranija ubistva novinara još uvek ostala nerešena.

Pristup novinara zvaničnim informacijama

Poslednjih godina je dosta smanjen pristup novinara zvaničnim izvorima informacija u Srbiji. Na početku izbijanja pandemije bolesti kovid-19, kabinet premijerke je uveo uredbu za centralizovanje svih informacija o bolesti kovid-19 preko kabineta, kako se i kontrolisao pristup medija zvaničnim

konferencijama za štampu.³² Efekat tako centralizovanih informacija je bio još jači na lokalnom nivou, kada novinari u Vojvodini, u Senti, nisu mogli da dobiju zvanične informacije od predstavnika lokalnih vlasti. Nakon snažne kritike međunarodne zajednice zbog ovakve mere, premijerka je ubrzo ukinula uredbu.³³

U Akcioni plan Medijske strategije uključene su i obaveze da se poboljša pristup zvaničnim informacijama. Početkom 2021. godine najavljene su izmene Zakona o pristupu informacijama od javnog značaja u okviru *ad hoc* Radne grupe čiji zadatak je pisanje predloga reforme ovog zakona. Ministarstvo kulture i informisanja je obavestilo platformu *Sloboda medija brz odgovor* da zakonodavni proces podrazumeva javnu raspravu sa medijskim udruženjima i da postoji mogućnost slanja primedbi i predloga preko veb sajta Ministarstva. Pre nego što zakon bude usvojen i proglašen u skupštini, vlada će se konsultovati sa EU kako bi se novi zakon harmonizovao sa širim pravnim okvirom i time obezbedio njegov kvalitet.

Platforma *Sloboda medija brz odgovor* izražava zabrinutost u vezi sa zahtevima za slobodan pristup informacijama. U Srbiji se, kada neki državni organ ne dostavi informacije u vezi sa zahtevom za slobodan pristup informacijama, može uložiti pritužba Povereniku za informacije od javnog značaja. Međutim, platforma *Sloboda medija brz odgovor* konstatuje da se rešenja Poverenika retko izvršavaju. Takođe, iako u ovakvim slučajevima Poverenik može izreći novčanu kaznu protiv organa, zahtevi za izvršenjem se retko ispunjavaju i proces ostaje nejasan. Osim toga, tokom vanrednog stanja 2020. godine, Srbija je bila među onim zemljama u Evropi koje su produžile rokove za dostavljanje informacija u okviru zahteva za slobodan pristup informacijama, što je novinarima otežalo mogućnost da prikupe podatke o javnom zdravlju.³⁴

Kako im je često onemogućen pristup zvaničnim izvorima, nezavisni novinari se pojačano oslanjaju na sve veći broj uzbunjivača, koje neki političari verbalno uznemiravaju, nazivajući ih „izdajnicima“. Osim toga, primećen je pojačan trend elektronske komunikacije i video nadzora, čime se ugrožava privatnost novinara i njihovih izvora.

U FOKUSU: uzbunjivač Aleksandar Obradović

Aleksandar Obradović je nekada bio zaposlen u državnoj fabrici oružja Krušik u Valjevu i otkrio je informacije o tome kako je privatna kompanija GIM, povezana sa Brankom Stefanovićem, ocem bivšeg ministra unutrašnjih poslova Nebojše Stefanovića, kupovala oružje po povlašćenim cenama od Krušika.³⁵ Nakon što je objavio ove dokumente, Obradović je uhapšen 18. septembra 2019. godine u svojoj kancelariji pod sumnjom da je odavao poslovnu tajnu. Na početku je bio zadržan, a onda je smešten u kućni pritvor i na kraju je pušten. Njegov slučaj je još uvek u istražnoj fazi, ali tužilaštvo još nije pokrenulo istragu u vezi sa informacijama koje se tiču poslovanja fabrike Krušik.

Aleksandar Obradović, mart 2021. Fotografija: NUNS

Zaključak

Novinari su okosnica demokratije i njihova uloga u društvu je suštinski važna kako bi obezbedila odgovornost lica koja imaju moći i delila informacije od javnog značaja. Ako Srbija želi da ide ka potpunoj demokratiji i pristupanju EU, treba na formalnom nivou stvoriti povoljno okruženje za slobodne i nezavisne medije i garantovati njegovu primenu.

Iako je u okviru misije konstatovan relativno mali broj pozitivnih državnih inicijativa koje su nastale na osnovu međunarodnog pritiska, kao što je usvajanje Medijske strategije i pratećeg Akcionog plana, ove inicijative su nadjačane usled različitih izvora zabrinutosti u okviru medijskih sloboda i bezbednosti novinara koje država mora što pre da reši. Zabeležen je minimalan napredak u vezi sa slobodom medija, što se može čak definisati i kao regresija u odnosu na pristup informacijama. Osim toga, za platformu *Sloboda medija brz odgovor* je veoma važno da posmatra slučajeve u kojima javni zvaničnici aktivno doprinose polarizaciji medijskog okruženja, demonizujući nezavisne medije kroz direktne verbalne napade ili korišćenje provladinih tabloida. Bez obzira na to što je srpska vlada načelno posvećena tome da zaštiti novinare i slobodu medija kroz uspostavljanje, na primer, brojnih mehanizama čiji cilj je poboljšanje bezbednosti medijskih radnika, često iza toga ne stoji jaka politička volja ni akcija. Bez uspostavljanja smislene saradnje sa građanskim društvom i uvođenja snažnih akcija da se otklone nedostaci u bezbednosti novinara i reše raniji slučajevi ubistava novinara, postojeći napori države u ovim oblastima su samo puka simulacija za EU i ostale međunarodne partnere.

Neophodna je jaka politička volja da se obezbedi ispunjenje svih državnih obaveza i čitavog opsega prava na slobodu izražavanja u Srbiji. Platforma *Sloboda medija brz odgovor* nastaviće da prati kakvo je stanje po pitanju bezbednosti novinara i medijskih sloboda u Srbiji i da procenjuje da li država stvarno radi to za šta se zalaže.

Hitne preporuke

U skladu sa obavezama Srbije na osnovu međunarodnog prava ljudskih prava, pozivamo srpsku vladu da:

- u potpunosti sprovede sve međunarodne obaveze u vezi sa slobodom izražavanja i medijskim slobodama, uključujući i poštovanje, promovisanje i zaštitu slobode da se traže, dobiju i prenesu informacije bez obzira na granice;
- u potpunosti uskladi srpske zakone, politike i prakse koje se tiču medijskih sloboda sa međunarodnim obavezama i preispita i, ako treba, stavi van snage ili ukine neke propise da ne ograničavaju novinare da nezavisno obavljaju svoj posao bez nepotrebnog mešanja;
- javno i nedvosmisleno osudi sve napade i nasilje usmerene protiv novinara;
- javno i nedvosmisleno osudi sve napade na novinarke usmerene na njihov posao, kao što je seksualno uznemiravanje, zlostavljanje, zastrašivanje, pretnje i nasilje, računajući i one putem digitalnih tehnologija;
- preduzme efikasne mere da okonča nekažnjivost za zločine koji su počinjeni protiv novinara, tako što će obezbediti preuzimanje odgovornosti kao ključni element u sprečavanju budućih napada, a to podrazumeva i da se obezbedi da izvršni organi obavljaju brze, efikasne i nepristrasne istrage za sve vrste nasilja i pretnji usmerene protiv novinara, kako bi se svi oni koji su odgovorni priveli pravdi i obezbedilo da žrtve imaju pristup odgovarajućim pravnim sredstvima;
- obnovi i pojača napore u rešavanju ranijih slučajeva ubistava novinara i privede učinioce pravdi;
- ojača nacionalno prikupljanje podataka, analizu i izveštavanje o napadima i nasilju usmerenim protiv novinara;
- obezbedi efikasnost mehanizama za zaštitu novinara i na formalnom nivou i u praksi;
- urgira kod političkih lidera, javnih zvaničnika i vlasti da se uzdrže od zastrašivanja, pretnji ili opravdavanja i da nedvosmisleno osude nasilje nad novinarima, kako bi se smanjili rizici i pretnje sa kojima se novinari mogu sresti i izbeglo urušavanje poverenja u kredibilitet novinara kao i poštovanje važnosti nezavisnog novinarstva;
- reformiše politike u vezi sa protestima, kako bi se garantovala bezbednost demonstranata koji vrše svoje pravo na protest i medijskih radnika koji izveštavaju o protestima;
- utiče na rizike sa kojima se novinari sreću na lokalnom nivou i omogući njihov pristup zaštitnim okvirima;
- redovno objavljuje izveštaje o napretku u radu dve nedavno ustanovljene radne grupe za sprovođenje Medijske strategije i bezbednosti i zaštite novinara;
- obezbedi transparentno i jednako sufinansiranje medijskog sadržaja koji služi javnom interesu i da poveća transparentnost u medijskom vlasništvu i oglašavanju;
- obezbedi da svi sastanci javnih organa budu otvoreni za javnost i za sve medije;
- obezbedi da svi zahtevi za slobodan pristup informacijama koji su zasnovani na legitimnim osnovama budu odobreni od strane javnih organa i da se izvršavaju odluke ili sankcije Poverenika za pristup informacijama. Treba pojasniti koji su mehanizmi za sprovođenje odluka Poverenika i treba ih koristiti na dosledan način;

- aktivno promoviše poštovanje prava na pristup informacijama: čelnici institucija bi trebalo da javno prepoznaju doprinos izvora i uzbunjivača koji dele informacije od javnog značaja i da osude napade na njih.

Preporuke za međunarodne organizacije koje treba da:

- sprovode pritisak nad nacionalnim institucijama kako bi se garantovala bezbednost novinara i zaštita uzbunjivača;
- zahtevaju od državnih organa da u potpunosti istraže ranije slučajeve ubistava novinara i da omoguće pravdu žrtvama;
- pomno prate obećanja vlade iz Medijske strategije i sprovođenja Akcionog plana;
- javno osude sve incidente uznemiravanja i zastrašivanja novinara, naročito od strane državnih organa;
- sprovode pritisak nad nacionalnim institucijama kako bi se policija uzdržala od nasilnih radnji ili zastrašivanja novinara, naročito u kontekstu protesta;
- podrže srpsku vladu da povрати poverenje novinara u nacionalne i lokalne vlasti, tako što će poštovati međunarodne obaveze ljudskih prava;
- javno osude sve radnje koje sprečavaju slobodu medija u Srbiji;
- nastave da saraduju sa nacionalnim i međunarodnim organizacijama civilnog društva, podržavajući njihov rad i prateći koji su izvori njihove zabrinutosti kada je reč o slobodi izražavanja u Srbiji.

Završne napomene

- ¹<https://www.gradjanske.org/en/press-release-condemnation-of-hate-speech-in-the-parliament-of-serbia/>
- ²<https://www.mfrr.eu/serbia-mfrr-condemns-dangerous-and-baseless-smear-campaign-aimed-at-krik/>
- ³<https://rs.n1info.com/english/news/spc-eparchy-n1-behaviour-scandalous-we-hope-it-will-change-attitude/>
- ⁴<https://www.mfrr.eu/>
- ⁵www.safejournalists.net
- ⁶<https://www.article19.org/resources/serbia-journalist-ana-lalic-arrested-for-reporting-on-inadequate-hospital-facilities-for-coronavirus/>
- ⁷ <http://www.nuns.rs/info/news/53285/filipovic-stevanovic-novinari-u-srbiji-vec-godinama-nisu-bezbedni.html>
- ⁸<https://www.mfrr.eu/serbia-mfrr-calls-for-all-journalists-and-media-workers-to-be-protected/>
- ⁹<https://europeanjournalists.org/blog/2018/08/09/serbia-commission-to-solve-wartime-journalists-murders-expanded/>
- ¹⁰<https://rs.n1info.com/english/news/a679184-n1-and-nova-s-again-targeted-by-sns-mps-with-1990s-rhetorics-uns-condemns/>
- ¹¹<http://nuns.rs/about-nuns/publications/reports.html>
- ¹²https://www.b92.net/eng/news/crimes.php?yyyy=2020&mm=11&dd=19&nav_id=109715
- ¹³<https://www.istinomer.rs/analize/ko-uskracuje-ljudima-u-unutrasnjosti-srbije-pravo-da-budu-informisani/> ; <https://rs.n1info.com/vesti/a585600-kragujevac-ignorise-javnost-cute-i-klinicki-centar-i-gradonacelnik/>
- ¹⁴<https://rs.n1info.com/english/news/a564562-serbian-prime-minister-ana-brnabic-accused-n1-tv-of-placing-false-news-about-a-ban-on-the-airing-of/>; <https://rs.n1info.com/english/news/serbian-pm-accuses-n1-of-undermining-vaccination-efforts/>; <https://safejournalists.net/reports/pretnje-i-uvrede-novinaru-slavisa-lekic-beograd-18-02-2020/>; <https://safejournalists.net/reports/verbalne-uvrede-novinarima-n1-nis-24-02-2020/>; <https://safejournalists.net/reports/ostale-pretnje-novinarima-sasa-stojkovic-vranje-24-07-2020/>
- ¹⁵<https://europeanwesternbalkans.com/2020/05/05/serbias-fall-on-media-freedom-list-if-it-continues-like-this-there-will-no-longer-be-anything-to-measure/>
- ¹⁶<https://rs.n1info.com/english/news/a679184-n1-and-nova-s-again-targeted-by-sns-mps-with-1990s-rhetorics-uns-condemns/>
- ¹⁷[https://www.voanews.com/press-freedom/serbias-besieged-n1-broadcaster-blames-president-harassment](https://www.voanews.com/press-freedom/serbias-besieged-n1-broadcaster-blames-president-harassment;); <https://safejournalists.net/n1-executive-producer-they-called-us-american-tv-now-opt-for-new-humiliation/>
- ¹⁸<https://safejournalists.net/state-secretary-media-journalists-read-laws/>
- ¹⁹<https://www.mom-rsf.org/en/countries/serbia/>
- ²⁰<https://rs.n1info.com/english/news/telenor-sues-n1-claiming-negative-campaign/>
- ²¹https://centarzaodrizezajednice.shinyapps.io/Projektno_sufinansiranje_medija_u_Srbiji/
- ²²<https://www.srbija.gov.rs/dokument/441801/medijska-strategija.php>
- ²³<https://www.osce.org/mission-to-serbia/473673>
- ²⁴Akcioni plan Medijske strategije, mera 1.2.
<https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije-programi-planovi-.php>
- ²⁵Zaštitnik građana je misiju obavestio da će ovi napadi biti podeljeni u kategorije u okviru 5 tipova i 48 podtipova.
- ²⁶<https://www.yucom.org.rs/ugrozen-medunarodni-status-zastitnika-gradana-zbog-odstupanja-od-medunarodnih-principa-funkcionisanja-nezavisnih-institucija-za-ljudska-prava/> ;

<https://nhri.ohchr.org/EN/AboutUs/GANHRIAccreditation/Documents/SCA%20Report%20December%202020%20-%2024012021%20-%20En.pdf>

²⁷<https://rs.n1info.com/english/news/sos-phone-number-for-journalists-in-serbia/>

²⁸<https://www.cenzolovka.rs/drzava-i-mediji/gosti-n1-naisli-smo-za-zid-napustanje-radne-grupe-je-zajednicki-stav-video/>

²⁹https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/serbia_report_2020.pdf

³⁰Evropski sud za ljudska prava, *Lingens* protiv Austrije, predstavka br. 9815/82, 8. jul 1986, stav 41.

³¹<https://www.cenzolovka.rs/english/abuse-of-journalists-rarely-punished-by-serbian-courts-report/>

³²<https://balkaninsight.com/2020/04/01/serbian-govt-takes-control-of-information-flow-about-pandemic/>

³³<https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-serbia-media-idUSKBN21K18I>

³⁴[https://ipi.media/access-denied-foi-deadlines-extended-or-suspended-across-europe/;](https://ipi.media/access-denied-foi-deadlines-extended-or-suspended-across-europe/)

<https://balkaninsight.com/2020/04/06/central-and-eastern-europe-freedom-of-information-rights-postponed/>

³⁵<https://balkaninsight.com/2019/10/16/serbian-arms-case-whistleblower-wanted-the-truth-heard/>